

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ НАЦІОНАЛЬНО-ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

О.М. Охріменко

Україна, м. Запоріжжя Запорізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 89

Анотація. Стаття присвячена проблемі національно-гуманістичного виховання особистості в середній школі, на базі опрацьованої літератури та власного педагогічного досвіду автора розкрито зміст провідних напрямів національно-гуманістичного виховання.

Ключові слова: національно-гуманістичне виховання, особистість.

Актуальність теми зумовлена суспільними перетвореннями, що відбуваються сьогодні в Україні під впливом соціально-економічних і культурних змін, які призвели до переосмислення багатьох педагогічних орієнтирів. Прагнення до національно-гуманістичних орієнтирів у світі зумовлює бажання розвитку й удосконалення освіти з метою виходу на європейський простір, враховує концептуальні засади Болонського процесу, що є актуальним зовнішнім чинником впливу на систему освіти України. Сучасна освітня ситуація в Україні потребує радикального переходу від репродуктивної авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу, яка орієнтована на індивідуальність, творчий потенціал особистості, на формування невідкладної потреби самостійно, осмислено оволодівати знаннями.

У сучасному соціокультурному середовищі особливої значущості набуває виховання відповідальної, ініціативної, творчої особистості. На розв'язання цих завдань спрямовані державні нормативно-правові акти: Закони України «Про освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», в яких наголошується, що успішна самореалізація молодої людини можлива тільки за наявності її особистої системи цінностей, яка має бути адекватною мінливим умовам сьогодення.

Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») серед провідних завдань висунула вимогу забезпечити українську спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, у її органічному поєднанні з національною історією й народними традиціями. Відбувається оновлення освіти в

загальноосвітніх закладах на ґрунті українознавства, національно-гуманістичних орієнтирів, що сприятиме формуванню нового покоління громадян України [2].

Історія дослідження проблеми національно-гуманістичного виховання особистості представлена працями науковців: А.Канської, І.Кузнецової, А.Макаренка, В.Сухомлинського, Ш.Амонашвілі, А.Маслоу, П.Підласого, К.Роджерс та ін.

Метою розвідки є дослідження національно-гуманістичного виховання особистості як орієнтиру освітньо-виховного процесу в середньому навчальному закладі.

Національно-гуманістичне виховання як науково-обґрунтований процес і практичний шлях досягнення результату є ефективним за наявності системи. Під системою розуміють цілеспрямовану цілісність, що складається зі сукупності елементів навчання і виховання в урочний та позанавчальний час. Виходячи з того, що в сучасних умовах загальною метою виховання повинно стати формування соціальної активності особистості, яка в своїй життєдіяльності керується загальнолюдськими (честь, совість, людська гідність, соціальна справедливість, працелюбність) і культурно-національними (національна самосвідомість, творчість, волелюбність, патріотизм) цінностями, пріоритетними напрямками діяльності освітньо-виховного закладу можна вважати:

- ✓ Прищеплення поваги до культури, звичаїв, традицій рідного краю (на уроках української мови та літератури, образотворчого мистецтва, історії, музики тощо);
- ✓ формування духовних і морально-етичних цінностей;
- ✓ глибоке вивчення історії і культури українців, особливостей їх менталітету (створення куточків пам'яті, вивчення родоводу учнем, організація виставок творчих робіт школярів);
- ✓ відродження національної своєрідності українського етносу (насамперед посилена увага до мовної культури, пропагування етикетних норм спілкування);
- ✓ врахування індивідуальних здібностей та нахилів особистості і забезпечення умов для самовизначення (діагностика здібностей, професійне орієнтування тощо);
- ✓ виховання активної життєвої позиції, спрямованої на поліпшення життя, гуманізацію відносин між людьми, представниками різних національностей, перемогу добра над злом, утвердження загальнонаціональних інтересів (розвиток комунікативних навичок, забезпечення діалогу вчителя та учня в навчальному процесі,

підтримка зв'язків з навчальними закладами інших країн, проведення днів культури різних народів);

- ✓ формування національної самосвідомості й гуманізації через впровадження культурологічного підходу в навчально-виховній роботі (система заходів національно-патріотичного виховання);

- ✓ виховання правосвідомості учнів (пропагування знань з прав дитини, рівня її відповідальності);

- ✓ попередження негативних проявів у їх поведінці (девіантні моделі);

- ✓ забезпечення соціального захисту учнів і охорони дитинства в нових економічних та політичних умовах (робота з дітьми з малозабезпечених родин, дітьми-сиротами, переселенцями з зони АТО).

Формування національно-гуманістичних поглядів школярів є важливим чинником їхнього духовного розвитку. У зв'язку з цим провідного значення у вихованні національно-гуманістичних, духовно-моральних цінностей набуває світогляд особистості, на основі якого формується система ціннісних орієнтацій. Особистісне засвоєння історичного, національно-культурного буття, національної ментальності – підґрунтя для збагачення, зміцнення самооцінки, що є сприятливою передумовою інтелектуального зростання особистості. Гуманістична мораль, національна свідомість і самовідданість особистості зумовлюють усвідомлення пріоритетних цінностей життя, насамперед Батьківщина, людство, культура. Фундаментальними духовними цінностями людства є гуманізм, свобода, справедливість, які в сучасній школі мають стати домінантою навчально-виховного процесу.

Гуманістичні орієнтири освітньо-виховного процесу полягають у визнанні людини найвищою соціальною цінністю і створення сприятливих умов для становлення духовно багатого та всебічно розвиненої особистості. «Гуманізація – це процес одухотворення, олюднення усіх умов життя і праці, усього змісту навчально-виховної діяльності, всіх видів і форм відносин, що складаються в освітянських закладах. Процеси гуманізації значно масштабніші, значно складніші; це процеси морально-психологічної перебудови людини, внутрішньої переорієнтації системи духовних цінностей, усвідомлення власної гідності і цінності іншої людини, формування почуттів відповідальності і причетності до минулого, сучасного і майбутнього» [1]. Одним з орієнтирів гуманізації є відродження національної культури, на основі якої створюється ґрунт для виховання справжніх людських почуттів,

патріотизму, міжкультурного взаєморозуміння, міжнаціонального культурного спілкування.

Національно-гуманістичні орієнтири освітньо-виховного процесу в навчальних закладах повинні спрямовуватися на формування конкретної людини-громадянина України. Національне виховання має ґрунтуватися на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях, духовності, історії. Під час навчально-виховного процесу необхідно залучати учнів, батьків, громадськість до вивчення глибинних пластів культури й духовності, сприяти розвитку культури, виховувати шанобливе ставлення до національних святинь, рідної мови. Формування національної свідомості та самосвідомості передбачає виховання любові до рідної землі, до свого народу, готовності до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей (мови, території, культури, відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню національної гідності). Патріотичні почуття зміцнює героїко-патріотичне виховання, покликане виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Вітчизни, опанувати військові знання, а також вивчити бойові традиції та героїчні сторінки історії народу, його Збройних сил. Тут в нагоді обов'язково стануть різнопланові заходи, присвячені учасникам Великої Вітчизняної війни, війни в Афганістані (робота над літописом «Сторінки пам'яті», зустрічі з ветеранами, учасниками АТО, допомога пораненим бійцям, біженцям з зони АТО, покладання квітів до пам'ятників міста тощо), ознайомлення з сучасними осередками бойової слави (секції національної боротьби «Спас», «Гопак»)

Досвід роботи в навчальному закладі переконує в тому, що знання мають цінність лише в тому випадку, коли вони допомагають людині стати людиною, здобути надійний моральний ґрунт, а з усіх своїх потреб найбільше відчувати потребу щоденно допомагати іншим людям. Тому весь навчально-виховний процес у школі слід підпорядковувати вихованню ціннісних моральних орієнтацій для особистісного самовизначення.

Милосердя, чесність, доброта, любов піклування про дітей та літніх людей, поважливе ставлення до старших, матері та батька, вміння працювати – моральні якості, які завжди цінувалися нашим народом. Як і тисячі років тому, процес виховання і навчання є щоденним, від народження - до зрілих літ. «Нема кращих, ніж народ, учителів» - говорить народне прислів'я. Національне виховання, базоване на українській етнопедагогіці, сприяє піднесенню національної свідомості учнів,

формуванню сукупності уявлень про власну націю, її самотність, місце серед інших націй. Українська народна педагогіка надзвичайно результативна: «Виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях» [3]. Учитель має усвідомити, що для сучасного і майбутнього суспільства треба сформувати тип активної людини, з позитивним ставленням до самої себе, до іншої людини, до сім'ї, людства, своєї країни, матеріальних і духовних надбань, а без знання основ народної педагогіки це неможливо (проведення заходів пам'яті, акцентування уваги на морально-етичних принципах, сповідування героїв літературних творів; добродійні заходи тощо).

Нагальною потребою є впровадження в навчальний процес нової гуманістичної педагогічної технології, в основі якої лежить розуміння (спілкування, співпраця, рівність позицій), взаєморозуміння, активний діалог, які передбачають об'єкт-суб'єктні взаємини між учителем та учнем. Популярною моделлю гуманістичної педагогіки вважають школу, засновану в 50-60-х роках американським психологом А. Маслоу (1908-1970), а також вчення А. Комбс, Є. Коллі, К. Роджерс. Вона ґрунтується на гуманістичній психології, основними поняттями якої є «самоактуалізація особистості», «особисте зростання», «розвиткова допомога». Найважливіше тут - увага до особистості, організація навчання як зацікавленої самостійної діяльності учня.

Основною характеристикою гуманістичного навчання й виховання є особливе ціннісне ставлення до учня, визнання розвитку особистості (інтелектуального, фізичного, морального, естетичного) головним завданням виховання. Гуманістичні орієнтири передбачають створення культурно-виховного середовища, в якому відбувається вільний вибір особистістю способів творчої самореалізації, її саморозвиток у гармонії із собою і суспільством. Гуманістичне виховання передбачає свободу і творчість як учнів, так і вчителів: вчитель є наставником і другом дитини, він постійно враховує її потреби, допомагає набутти природності (доброї, вільної, кмітливої), реалізувати можливості; підтримує кожного учня. З цією метою поряд з традиційними формами занять у сучасній школі впроваджуються інноваційні технології (урок-дискусія, урок-презентація, урок-гра, урок-пошук).

Одним із лідерів гуманістичного напрямку Карлом Роджерсом (1902-1987) було висунуто провідний принцип організації освіти – дбайливе ставлення до особистісного «Я» кожного учня. Тільки розуміння й прийняття педагогом учня таким, яким він є без авторитарного тиску з метою суттєво його змінити, робить процес

формування «Я» особистості результативним. Відбувається зближення «Я» реального та «Я» ідеального - тобто такого, яким хотів би стати учень з огляду на основні соціальні цінності й норми. Ідеї, викладені в книзі «Свобода навчатися: чим може стати освіта» (1969), нині мають багатьох прихильників серед педагогів. «Педагогіка ненасильства передбачає гуманістичний підхід до виховання й освіти... Це означає визнання особистості, яка розвивається, вищою соціальною й педагогічною цінністю, повагу до самобутності й унікальності кожної дитини, створення умов для цілеспрямованого розвитку та саморозвитку вихованця як суб'єкта діяльності, як особистості й творчої індивідуальності». Особистісне виховання повинно бути результатом спільних зусиль педагогів-предметників, класного керівника, психолога, соціального педагога, батьків. Сучасні методики дозволяють виявити особливі здібності учнів, дібрати оптимальні шляхи розвитку особистості (тести, опитування, бесіди).

Отже, обґрунтоване використання ідеї гуманістичного орієнтування в сучасному освітньо-виховному процесі з урахуванням національної системи освіти учнів орієнтоване на нові потреби суспільства та вочевидь сприятиме вихованню духовно багатой, національно свідомої особистості українського громадянина, суб'єкта повноцінної суспільної життєдіяльності. Головною передумовою успіху в цьому напрямку є системний підхід, впровадження інноваційних технологій, створення культурно-виховного середовища, організація навчання як зацікавленої самостійної діяльності учня, визнання розвитку особистості головним завданням виховання.

Література:

1. Буяльська Т. Гуманізація освіти – вичерпане гасло і (не) виконане завдання? // Освіта. – 21-28 червня. – 2006. – С.4-5.
2. Державна Національна програма „Освіта (Україна – XXI століття).- К.: Райдуга, 1994.
3. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. - К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2003. - 328 с.
4. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні.//Вибрані педагогічні твори: у 2-х томах. К., 1938. – т.2.- С.100